

INDICELE PRIVIND SITUAȚIA PRESEI (ISPM)

din Republica Moldova în anul 2022

Chișinău, 2023

Realizarea acestui raport a fost posibilă datorită suportului generos din partea poporului american și britanic prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) și UK. Conținutul acestui material ține de responsabilitatea Centrului pentru Jurnalism Independent și nu reflectă în mod necesar viziunea UK, USAID sau a Guvernului Statelor Unite.

SUMAR

Capitolul I. Structura raportului	3
1.1. Abrevieri	3
1.2. Metodologia ISPM	3
1.3. Contextul general	4
Capitolul II. Situația presei în anul 2022: evaluările experților	5
2.1. Cadrul juridic de reglementare a activității presei.....	5
2.2. Contextul politic	8
2.3. Mediul economic	10
2.4. Mediul profesional.....	12
2.5. Calitatea jurnalismului	14
2.6. Securitatea informațională din perspectivă mediatică.....	17
2.7. Securitatea jurnaliștilor	19
Concluzii generale	21
Recomandări	23
Anexe	24
Anexa 1. Tabel ISPM	24
Anexa 2. Tabel explicativ	26
Anexa 3. Experți-evaluatori ISPM-2022	29
Anexa 4. Tabel ISPM: evaluare 2022	30
Anexa 5. Tabel ISPM: date comparate	31

CAPITOLUL I.

STRUCTURA RAPORTULUI

Prezentul raport conține: o listă de abrevieri; o descriere succintă a metodologiei utilizate la determinarea ISPM; evaluarea situației mass-mediei făcută de experți în temeiul metodologiei; concluzii intermediare și generale; recomandări ce rezultă din evaluări; tabele cu date comparate; anexe.

1.1. Abrevieri

CA	Consiliul Audiovizualului
CJI	Centrul pentru Jurnalism Independent
CSE	Comisia pentru Situații Excepționale
CSMA	Codul serviciilor media audiovizuale
UTAG	Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia (Gagauz Yeri)
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CNPDCP	Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal

1.2. Metodologia ISPM

Metodologia folosită de experții naționali la evaluarea situației presei din Republica Moldova este prezentată în *Anexa 1* – Tabelul ISPM și în *Anexa 2* – Tabelul explicativ.

**Metodologia ISPM cuprinde
7 indicatori relevanți pentru
evaluarea stării presei
autohtone:**

- ▶ Cadrul juridic de reglementare;
- ▶ Contextul politic;
- ▶ Mediul economic;
- ▶ Mediul profesional;
- ▶ Calitatea jurnalismului;
- ▶ Securitatea informațională din perspectivă mediatică;
- ▶ Securitatea jurnaliștilor.

Cei 7 indicatori conțin cumulativ 15 afirmații cu cinci variante de răspuns. Fiecărui răspuns i se acordă un anumit punctaj pe o scară de la patru la zero, „patru” însemnând „cel mai bine”, iar „zero” – „cel mai rău”.

ISPM a fost determinat în baza opțiunilor exprimate în scris de către o echipă formată, sub egida Centrului pentru Jurnalism Independent (CJI), din 14 evaluatori: doi juriști, trei manageri de instituții mass-media, șase jurnaliști (câte unul din regiunea transnistreană și UTAG, un membru al Consiliului de Presă, câte un reprezentant din audiovizual, presa scrisă și cea online) și trei reprezentanți ai ONG-urilor de profil (*Anexa 3*). Fiecare evaluator a completat în mod individual tabelul ISPM (*Anexa 4*).

Valoarea ISPM constituie media punctajului total pentru 15 afirmații conținute în cei șapte indicatori. Valoarea respectivă arată situația presei din anul evaluat, estimată de grupul de experți: bună, relativ bună, marcată de probleme grave, gravă sau extrem de gravă.

Metodologia ISPM stabilește un diagnostic pentru presă în ansamblu, precum și pentru fiecare indicator în parte. Această abordare contribuie la identificarea curenților și domeniilor în care sunt necesare intervenții ce ar putea remedia condițiile de activitate a mass-mediei, pentru ca aceasta să-și onoreze corespunzător misiunea socială ce îi revine.

Interpretarea punctajului ISPM

60 – 50 – situația mass-mediei este bună

49 – 39 – situația mass-mediei este relativ bună

38 – 28 – situația mass-mediei este marcată de probleme grave

27 – 17 – situația mass-mediei este gravă

16 – 0 – situația mass-mediei este extrem de gravă

1.3. Contextul general

Contextul politic, social și economic a fost tensionat pe tot parcursul anului 2022. Criza pandemică, cea energetică, criza refugiaților cauzată de războiul declanșat de Federația Rusă în Ucraina, precum și potențialele amenințări la adresa securității Republicii Moldova au dominat agenda guvernării și au avut un impact semnificativ asupra sectorului mass-media. Prin urmare, evaluatorii au analizat situația presei prin raportarea la acești factori de influență majoră.

CAPITOLUL II.

SITUAȚIA PRESEI ÎN ANUL 2022: EVALUĂRILE EXPERTILOR

2.1. Cadrul juridic de reglementare a activității presei

Indicatorul I. Potrivit evaluării experților, indicatorul ce măsoară eficiența, calitatea și suficiența legislației media a întrunit o medie de 29,33 de puncte, fapt ce denotă că situația este marcată de probleme grave. Este un rezultat în creștere cu două puncte față de anii 2019 și 2016 și cu patru puncte față de anul trecut, când acest indicator a înregistrat cel mai scăzut scor pentru cadrul juridic de reglementare a activității presei. Tabelul 1 reflectă datele comparative ale punctajelor acordate în cei șapte ani de măsurare a ISPM.

Tabel 1 - Cadrul juridic de reglementare a activității presei

Afirmații	Punctaj pe ani						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Legislația mass-media este suficientă (...) insuficientă.	30	28	29	32	30	29	33
Legislația mass-media este conformă standardelor internaționale (...) neconformă.	31	30	31	31	30	28	29
Legislația este aplicată corect de fiecare dată (...) deloc.	25	24	23	21	20	19	26
Total Indicator I:	28.66	27.33	27.66	28.00	26.66	25,33	29,33

Suficiența cadrului juridic de reglementare a mass-mediei, după doi ani de stagnare, a progresat ușor, întrunind 33 de puncte. Cadrul juridic a fost completat cu noua Lege a publicității și noul Cod electoral. În iunie și noiembrie 2022, au fost operate importante modificări la CSMA, menite să asigure regimul juridic al proprietății și să fortifice mecanismul de securizare a spațiului informațional audiovizual. La definitivarea modificărilor a participat și Grupul consultativ de experți privind îmbunătățirea legislației mass-media, constituit pe lângă comisia

parlamentară de profil, fapt ce denotă o îmbunătățire la capitolul privind asigurarea participării societății civile în etapele procesului decizional. Grupul a dezbătut în câteva ședințe proiectul unei legi ce vizează subvenționarea în domeniul mass-media, precum și proiectul hotărârii de Guvern cu privire la organizarea și funcționarea Instituției Publice Centrul de Comunicare Strategică. Proiectele ar urma să ajungă în procedura de legiferare în anul 2023. Experții evaluatori au remarcat și eforturile Consiliului Audiovizualului (CA) de a-și completa propriul

cadru normativ, inclusiv cu noi regulamente, între care cele ce vizează conținuturile audiovizuale și comunicările comerciale audiovizuale. Totuși, evaluatorii au remarcat că o problemă veche de peste 15 ani – lipsa reglementărilor ce vizează presa online – nu a fost soluționată nici în anul 2022.

Potrivit experților, cadrul juridic național necesită a fi completat și îmbunătățit, în special, pe domeniile ce vizează accesul la informațiile de interes public, prevenirea și contracararea practicilor anti-concurențiale, precum și combaterea dezinformării în spațiul mediatic.

Legile ce reglementează activitatea mass-mediei din UTAG necesită a fi revizuite în totalitate, acestea fiind depășite de noile realități sau contrare normelor naționale și standardelor convenționale. În regiunea transnistreană, autoritățile autoproclamate nu au adoptat așa-zise legi care să reglementeze libertatea de exprimare sau să protejeze drepturile jurnaliștilor. Lipsa în continuare a unor politici publice întemeiate pe o abordare sistemică a problemelor presei a determinat Forumul Mass-Media, ediția 2022, să includă în Rezoluția sa o solicitare către autorități prin care se cere aprobarea în regim de urgență a Programului național de dezvoltare a mass-mediei.

Conformitatea legislației statului cu standardele internaționale a fost apreciată de către evaluatori cu 29 de puncte. Rezultatul este mai mare cu un punct față de anul precedent, dar mai mic față de anii anteriori. Ușoara îmbunătățire se datorează modificărilor operate la CSMA prin care s-a revenit la prevederile inițiale vizând cotele obligatorii de opere europene, eliminate în mod reprobabil la finele anului 2020. Experții consideră că Legea cu privire la libertatea de exprimare, o lege-cheie adoptată încă în 2010, transpune în legislația națională standardele instituite prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) și că nu este depășită de noile realități juridice. În același timp, actuala guvernare a admis anumite derapaje de la standardele comunitare. Reacțiile din 2022 ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei demonstrează că amendamentele prin care furnizorul public național de servicii media a fost adus sub control parlamentar, iar inamovibilitatea membrilor CA – exclusă, au „alterat” CSMA. Trezesc îngrijorări și amendamentele la CSMA din luna iunie 2022 orien-

tate spre contracararea dezinformării, din motiv că, deși necesare, acestea sunt interpretabile. Definiția dezinformării, bunăoară, conține, cel puțin, patru noțiuni greu de măsurat: intenția, caracterul fals al unei informații, prejudiciul și grupul social. Rămâne neclară și noțiunea de „caracter militar și militarist”, introdusă la art. 17 al CSMA. Iar normele juridice interpretabile, utilizate cu rea-credință, comportă riscul restrângerii libertății de exprimare.

În UTAG legislația mass-media este și deficitară, și neajustată la standardele internaționale. În regiunea transnistreană, pe de o parte, există așa-zise „prevederi constituționale” întemeiate pe standarde universale acceptate, dar, pe de altă parte, nu există acte normative care ar concretiza modul de realizare în practică a respectivelor standarde.

Calitatea aplicării legislației a întrunit 26 de puncte – cel mai redus scor din afirmațiile Indicatorului I – și a atras cele mai multe obiecții. Chiar dacă atestăm o avansare cu șapte puncte față de anul precedent, situația rămâne în marja celei grave. Creșterea se datorează în mare parte modului în care CA a aplicat prevederile CSMA pe tot parcursul anului. În rest, problemele semnalate anterior au persistat și pe parcursul anului 2022. Practicile de aplicare de către instanțele de judecată a Legii cu privire la libertatea de exprimare în raport cu mass-media au fost, în general, adecvate, pe când cele aplicate de unele autorități publice – adesea defectuoase și abuzive. De exemplu, primarul orașului Taraclia a emis o dispoziție prin care interzicea presei să filmeze ședințele Consiliului local, iar Adunarea Populară a UTAG, prin două hotărâri, a impus reguli abuzive de acces al presei la ședințele sale publice, reguli incompatibile cu prevederile legislației naționale și cu standardele internaționale. În 2022, aplicarea legislației privind calomnia a devenit o tendință în rândul protagoniștilor materialelor jurnalistice. Relevant în acest sens este cazul administratorului Jurnal TV, privat de dreptul de a deține funcția de manager al instituției media, urmare a plângerii din partea unui fost polițist, care a invocat încălcarea art. 70 al Codului contravențional privind calomnia. În perioada de referință, Consiliul Raional Rezina a interzis de cel puțin patru ori să fie camere video la ședințe publice sau a dat indicații jurnaliștilor să închidă camerele și sunetul pentru a „nu intimida” candidații la funcții publice în timpul concursurilor de angajare.

Autoritățile publice au continuat și în 2022 să devieze de la buchea legii prin răspunsuri întârziate, ignorarea cererilor, refuzuri arbitrare motivate ilegal prin necesitatea de a proteja datele cu caracter personal. Însăși CNPDCP interpretează uneori eronat sau încurajează interpretarea abuzivă a legislației. Potrivit experților, noul ghid publicat de CNPDCP favorizează nejustificat aplicarea unui regim de protecție a datelor mai strict decât prevede legislația sau care nu e proporțional cu alte drepturi concurente, cum ar fi dreptul de acces la informație.

Folosirea tendențioasă a legislației privind protecția datelor cu caracter personal a fost semnalată de Transparency International – Moldova, iar raportul Freedom House ce măsoară indicele accesului la informații relevă o situație alarmantă ce ține de transparența instituțiilor publice. Documentul, între altele, arată că niciuna din cele 58 de instituții publice și 15 întreprinderi de stat din Moldova, evaluate în raport, nu a publicat pe pagina sa web oficială toate categoriile de informații de interes public cerute de lege. Evaluatorii au mai remarcat că autoritățile au abordări diferite în raport cu solicitările de informații. În timp ce serviciul de presă al Curții de Conturi acceptă solicitările expediate printr-un simplu

e-mail, purtătorul de cuvânt al Autorității Naționale de Integritate a refuzat solicitarea reporterilor Cu Sens de a oferi o reacție înregistrată video („*Noi doar nu suntem artiști să ne filmăm și să spunem ceea ce am scris oficial...*”).

Experții nu au trecut cu vederea nici dispoziția prin care CSE a suspendat licențele de emisie a șase posturi TV pe durata stării de urgență. Decizia a suscitată reacții contradictorii în societate, însă amenințările fără precedent la adresa securității informaționale au creat un context în care restricționarea libertății de exprimare ar putea fi justificată. Relevantă în acest sens este hotărârea Tribunalului Uniunii Europene (UE) din 27 iulie 2022 emisă pe cauza ce vizează sistarea transmisiunii în UE a postului TV pro-Kremlin RT France. Experții nu au contestat necesitatea contracarării dezinformării în spațiul mediatic național, însă au obiectat în privința motivării insuficiente a dispoziției CSE și a comunicării precare din partea autorităților. Unii evaluatori au opinat că scenariul potrivit ar fi fost ca decizia să aparțină CA. Precedentul creat ar putea fi utilizat în alte circumstanțe nu doar pentru protejarea cetățenilor de dezinformare, ci și pentru protejarea autorităților de vocile critice din societate.

Concluzii intermediare

În 2022, cadrul juridic de reglementare a activității mass-media a fost completat cu norme legale noi, necesare și oportune. Unele acte normative au fost racordate la standardele internaționale. Acest proces necesită însă impulsione. Legiuitorii din UTAG au continuat să legifereze prevederi ce sfidează principiile și standardele legislației naționale și comunitare. Aplicarea legislației a fost defectuoasă și în perioada de referință. Asigurarea accesului la informații de interes public rămâne o problemă majoră.

2.2. Contextul politic

Indicatorul II. Contextul politic a avansat cu nouă puncte comparativ cu anul precedent. Scorul de 28 de puncte relevă o trecere din zona situației grave în cea a situației marcate de probleme grave. Rezultatul față de anii precedenți pare spectaculos, deși punctajul acumulat nu reprezintă nici jumătate din cel necesar (60 de puncte) pentru a ajunge în zona de confort.

Tabel 2 – Contextul politic

Afirmații	Punctaj pe ani						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Situația politică este favorabilă activității mass-media (...) defavorabilă.	14	19	20	17	11	19	28
Total Indicator II:	14	19	20	17	11	19	28

Contextul politic în anul de referință a fost defavorabil demersului guvernanților de a implementa reforme benefice activității mass-media. Principalele eforturi ale decidenților politici au fost direcționate spre gestionarea crizelor generate de războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei (criza energetică, inflația-record, protestele de durată, criza refugiaților etc.). Anul 2022 nu a fost unul electoral caracterizat, de regulă, printr-o degradare a relației dintre autorități și mass-media. Mai trebuie luat în calcul și faptul că la nivel central guvernează un partid axat pe valori europene, iar anul 2022 a adus și unele oportunități pentru Republica Moldova, care a obținut statutul de stat candidat la aderarea la UE.

Deși a fost unul tensionat, contextul politic general nu a împiedicat în mod vădit mass-media să-și exercite misiunea socială. Nu a fost sesizată vreo tendință a politicienilor aflați la putere de a utiliza instituțiile statului pentru a exercita presiuni asupra activității presei independente sau asupra jurnaliștilor, așa cum se întâmpla anterior. Guvernanța și-a demonstrat disponibilitatea de a dezbate pe diferite platforme (comisia parlamentară de profil, Grupul consultativ de experți privind îmbunătățirea legislației mass-media, Forumul Mass-Media etc.) problemele presei, deși procesul de soluționare a acestora continuă să fie lent și, deseori, tergiversat.

Totuși, contextul politic din anul 2022 – an cu zece luni de stare de urgență declarată pe teritoriul Republicii Moldova – nu a fost ocolit de derapaje condamnabile, mai ales, la nivel regional și local. De exemplu, un jurnalist al portalului Nokta.md din Comrat a fost insultat și forțat să părăsească ședința publică a Adunării Populare a UTAG. Cazul a ajuns și în atenția organizației internaționale Comitetul pentru Protecția Jurnaliștilor. Experții au invocat și replica insultătoare dată de ministra Sănătății proiectului media Cu Sens, fiind solicitată să elucideze refuzul ministrului de a le permite jurnaliștilor să filmeze pe teritoriul unei clinici din raionul Strășeni.

Cu referire la suspendarea licenței de emisie a celor șase posturi de televiziune (Primul în Moldova, RTR Moldova, Accent TV, NTV Moldova, TV6, Orhei TV) prin decizia CSE, despre care unele voci afirmă că ar fi „răfuială politică”, experții consideră că, mai degrabă, cazul scoate în evidență carențele cronice de comunicare cu societatea ale autorităților și capacități reduse de a-și argumenta și proba deciziile în așa fel încât să elimine orice dubii privind corectitudinea lor.

În regiunea transnistreană contextul politic a fost „favorabil” pentru presa de stat și municipală, finanțată de la buget. Această presă reprezintă marea majoritate și transmite cu fidelitate mesajul

și poziția autorităților autoproclamate. Puțina presă independentă, de teama represiunilor, recurge la autocenzură și ocolește subiectele sensibile. În contextul războiului din Ucraina, întreaga mass-

media din regiune a devenit exagerat de precaută în reflectarea evenimentelor, mai ales, după primul caz de condamnare la Tiraspol a unui activist civic pentru critica deschisă a războiului.

Concluzii intermediare

Contextul politic din anul 2022, deși marcat de multiple provocări, cea mai mare fiind războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei, nu a fost unul vădit ostil pentru mass-media din țară. Deși a fost constatată o ameliorare în comparație cu anii precedenți, până la contextul politic râvnit de mass-media independentă mai e cale lungă de parcurs.

2.3. Mediul economic

Indicatorul III. Scorul de 22,5 puncte acumulat de indicatorul ce măsoară starea mediului economic a depășit rezultatele din anii precedenți. Cu toate acestea, situația financiară a presei rămâne în zona situației grave și în 2022.

Tabel 3 – Mediul economic

Afirmații	Punctaj pe ani						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Mass-media sunt independente economic (...) nu sunt independente.	15	18	15	16	15	16	22
Mass-media sunt independente editorial (...) nu sunt independente.	22	18	17	20	16	19	23
Total Indicator III:	18.50	18	16	18	15,5	17,5	22,5

În anul 2022, principala sursă de finanțare a ziarelor a continuat să fie granturile și, într-o măsură mică, abonamentele. Potrivit managerilor media membri ai Asociației Presei Independente (API), hârtia de ziar s-a scumpit cu 15-20%. Din cauza războiului, hârtia de ziar nu mai putea fi adusă tranzitând Ucraina, iar pentru alte surse și căi de asigurare cu hârtie Ziarul de Gardă a trebuit să acopere o creștere de preț cu 35%. Publicațiile tipărite, în majoritatea lor, au rezistat datorită rezervelor de hârtie procurată anterior și faptului că tipografiile nu au majorat prețurile la servicii.

În 2022, Î.S. „Poșta Moldovei”, după mai multe presiuni făcute de ziare și Asociația Presei Independente, a menținut prețurile vechi pentru distribuție, dar a anunțat majorări eşalonate în perioada următoare. Din cauza condițiilor economice precare a renunțat la print publicația Gazeta de Chișinău. Același destin ar putea să-l aibă ziarele Znamea de la Ceadâr-Lunga și Opinia Liberă de la Orhei. Alte două publicații – Ecoul Nostru (Sângerei) și SP (Bălți) au evitat cu mare greu sistarea activității. Totodată, în aceleași condiții de nesiguranță și incertitudine economică, publicația Ziarul de Gardă, de exemplu, în ultimii doi ani și-a dublat numărul de abonați, ajungând la circa 14.000, și la un tiraj săptămânal de circa 15.000 de exemplare. Situația creată sugerează o dată în plus managerilor de presă să-și reevalueze abordările în gestionarea afacerii și să adopte noi modele de media-business.

În audiovizual fenomenul concentrării proprietății nu a dispărut, însă proporțiile lui reale nu au fost evaluate cu exactitate niciodată. Abia în anul 2022, CA a inițiat controale și analize vizând regimul juridic al proprietății și transparența surselor de finanțare. Primele rezultate au fost alarmante, subliniind necesitatea de a avea permanent în vizor acest subiect, cu implicarea, după caz, și a Consiliului Concurenței. Spre sfârșit de an, câteva televiziuni și-au schimbat proprietarii în acte fără a solicita acordul CA, cum prevede legea, fapt pentru care au fost sancționate. Există bănuieli rezonabile că are loc o redistribuire a pieței prin preluarea unor posturi TV în scopul consolidării holdingului mediatic al politicianului Ilan Șor, cercetat penal și condamnat de prima instanță, care a părăsit ilegal teritoriul Republicii Moldova.

În anul 2022, nu au fost sesizate abuzuri de poziție dominantă pe piața de publicitate, rămasă a fi concentrată în capitală și prea mică pentru a sprijini satisfăcător numărul mare de instituții media. Nu au fost depășite nici suspiciunile în privința corectitudinii ratingurilor stabilite de măsurătorul național al audienței posturilor TV. În plus, modificările la CSMA din noiembrie permit, din nou, furnizorilor publici de servicii media, subvenționați din buget, să difuzeze publicitate comercială, fapt ce va influența negativ practicile concurențiale loiale pe piața publicității.

În luna martie Parlamentul a operat modificări la CSMA și la Legea comunicațiilor electronice, prin care, la

1 mai 2022, cu o tergiversare de șapte ani, a fost finalizat procesul de tranziție la televiziunea digitală terestră. Noile modificări prevăd și un mecanism de acordare a ajutorului de stat, dar el vizează doar furnizorul de multiplex digital național – Î.S. „Radiocomunicații”. Este o abordare inechitabilă care afectează situația economică a furnizorilor de servicii media locali și regionali. Aceștia, pe parcursul anilor, au investit mult în construcția propriilor emițătoare pentru a-și asigura independența emisiei analogice de monopolistul „Radiocomunicații”, iar acum se văd nevoiți fie să plătească pentru un slot în multiplexul național, fie să investească, din nou, propriile resurse în multiplexe regionale. Propriile resurse însă fiind limitate, sunt direcționate cu prioritate spre menținerea pe linia de plutire a redacțiilor și a producției de conținuturi audiovizuale. La fel, inechitabile, consideră experții, sunt și sancțiunile pecuniare pentru furnizorii de servicii media, prevăzute de lege în cuantumuri exacte. O sancțiune de 10.000 de lei, de exemplu, poate fi insignifiantă pentru o televiziune mare, iar pentru una locală sau regională – pericol de falimentare. O abordare judicioasă a problemei ar fi sancțiunile pecuniare calculate din cifra de afaceri a celui sancționat.

Finanțarea mass-mediei angajate politic rămâne protejată de anonim, ținând cont de faptul că nu sunt cunoscute cu exactitate sursele, valoarea și originea banilor. La celălalt pol este exemplul de urmat al unor instituții de presă precum TV8, NordNews, Cu Sens sau RISE Moldova, care își fac publice rapoartele financiare anuale. Mai multe redacții, pe lângă sursele financiare tradiționale, au încercat să colecteze fonduri de la cititori sau au intrat în lista beneficiarilor „legii celor 2%”. A crescut numărul instituțiilor de presă prezente pe platforme de plăți online, precum PayPal, Steady sau Patreon. Dar, constată experții, există impedimente odată ce persoanele juridice (instituțiile mass-media) din Republica Moldova nu pot folosi tranzacțiile prin sistemul global de plăți online PayPal. Mai exact, nu pot conecta la contul lor de PayPal un card business emis de o bancă autohtonă. Cu toate că actualul Guvern, la investire, declara problema conectării economiei la sistemele de plăți online internaționale drept una prioritară, aceasta a rămas nesoluționată.

Concluzii intermediare

În 2022, precaritatea mediului economic din țară a determinat presa liberă să-și intensifice efortul de diversificare a surselor de finanțare. Oricum, ca și în anii precedenți, dependența de sprijinul partenerilor de dezvoltare externi a rămas semnificativă. Redacțiile care și-au asumat independența editorială continuă să protejeze această valoare profesională chiar și în condițiile unor bugete austere.

Deși sunt vizibile încercările de a-și diversifica sursele de finanțare, majoritatea presei independente și în anul 2022 a activat în bună parte din granturi externe, acestea constituind, cel puțin, jumătate din bugetele redacționale anuale. Cu referire la independența editorială, experții exprimă o opinie comună – în condițiile Republicii Moldova, aceasta, aprioric, nu se poate regăsi în mass-media afiliată politic, în cea finanțată de stat (în special în UTAG și în regiunea transnistreană) ori de structuri cu interese în business.

Independența editorială este strâns legată, dar nu și garantată de cea economică. Rolul decisiv totuși aparține managerilor media, culturii și corectitudinii relațiilor dintre instituțiile de presă și sponsori sau furnizori de publicitate. La nivelul managerilor nu peste tot este conștientizată necesitatea separării factorului editorial de cel comercial. De exemplu, în cadrul dezbaterilor pe marginea proiectului unui regulament al CA, unii manageri de instituții media și-au exprimat dezacordul față de interdicția de sonorizare a spoturilor de publicitate comercială sau politică de către prezentatorii programelor de știri, fără a vedea în asta pericole pentru credibilitatea instituției de presă.

Legea interzice ingerințele în politica editorială, deși tentative au existat dintotdeauna, chiar dacă ele nu sunt de fiecare dată denunțate. Mariana Rață, cofondatoare a TV8, dezvăluia situații în care unii agenți economici au încercat să intervină prin intermediul agenților de vânzări pentru a zădărnici publicarea unor investigații sau știri. Televiziunea, din start, și-a stabilit reguli clare scrise de interacțiune între departamentul editorial și cel comercial, pe de o parte, și între instituție și agenți economici, pe de altă parte. Și, cât regulile sunt urmate, independența editorială este protejată.

Independența editorială ar câștiga teren mai mult și mai rapid, dacă majoritatea managerilor de presă ar înțelege și ar percepe sponsorizarea sau publicitatea comercială nu ca act de caritate, ci ca monedă de schimb. Mass-media are ce oferi – acces la propria audiență. Este un motiv suficient ca între furnizori de publicitate și mass-media să apară o relație de piață ca între doi parteneri economici egali.

2.4. Mediul profesional

Indicatorul IV. Procesul de profesionalizare a presei a acumulat scorul de 33 de puncte – semn că situația mediului profesional din 2022 este marcată de probleme grave, atestată a treia oară în cei șapte ani de când este determinat ISPM.

Tabel 4 - Mediul profesional

Afirmații	Punctaj pe ani						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Procesul de profesionalizare a mass-mediei este suficient (...) insuficient.	40	30	31	33	30	31	38
Procesul de profesionalizare a mass-mediei este eficient (...) ineficient.	23	24	23	24	24	22	28
Total Indicator IV:	31,50	27	27	28,5	27	26,5	33

Suficiența procesului de profesionalizare a fost remarcată de experți și în anul 2022, obținând în mod tradițional punctaj ridicat. Jurnalismul din Republica Moldova și-a conturat elementele-standard caracteristice unei profesii, cum ar fi instituțiile formative de profil ce oferă studii de masterat și studii doctorale; un Cod deontologic la nivel de breaslă și un Consiliu de Presă care supraveghează respectarea normelor profesionale; coduri etice în mai multe redacții.

La îndemâna jurnaliștilor stau multiple resurse pentru profesionalizare, precum instruirii *in-house*, activități de mentorat, ghiduri și cursuri offline sau online, ultimele fiind dezvoltate, mai ales, în perioada pandemică. Există și oportunități de acces la stagii de profesionalizare organizate în afara țării. De regulă, training-urile desfășurate de asociațiile profesionale cu implicarea experților naționali și internaționali răspund necesităților reale și stringente ale participanților și vizează cele mai bune practici moderne coroborate cu evoluțiile domeniului. Posibilități sunt, dar multe redacții, în virtutea numărului redus de angajați, nu întotdeauna își pot permite să participe la instruirii, chiar dacă acestea sunt absolut necesare pentru obținerea unor noi abilități.

Odată cu declanșarea războiului de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei, a apărut necesi-

tatea imperioasă de instruirii care să pună accent, pe de o parte, pe aspecte generale, precum securitatea fizică, psihologică sau digitală și, de cealaltă parte, pe aspecte particulare de pregătire a corespondenților de război. Spre exemplu, la o săptămână de la începerea războiului, CJI organiza deja pentru presă instruirii ce vizează criza de securitate din regiune.

Consiliul de Presă promovează standardele profesionale prin diverse căi. Astfel, începând cu 2015, oferă anual Premiul Național de Etică și Deontologie jurnalistică, iar din 2020 organizează semnarea Codului deontologic de către jurnaliștii absolvenți, în cadrul ceremoniei solemne de înmânare a diplomelor de licență. În perioada de referință, experții atestă anumite progrese înregistrate de facultatea de profil a Universității de Stat din Moldova, cum ar fi organizarea unui curs de Jurnalism economic destinat studenților, masteranzilor, dar și jurnaliștilor începători.

Oricum, instituțiile formative au continuat și în anul 2022 să rămână veriga slabă în lanțul procesului de profesionalizare, suficiența căruia, ca punctaj, e la un pas de situația relativ bună, iar eficiența – la un pas de situația gravă. Experții constată că reforma sistemului formativ de profil, a cărei necesitate este semnalată de ani în șir, decurge lent și astfel este perpetuată penuria de cadre tinere bine pregă-

tite, resimțită acut în domeniu.

Nu este sesizată vreo concordanță între sistemul formativ specializat și cererea reală a pieței muncii jurnalistice. Sistemul nu se adaptează suficient la cerințele zilei, dictate tot mai mult de tehnologiile informaționale. Studiile universitare, deseori, urmează tipare depășite, care nu pot elimina discordanța mare între cunoștințele și priceperile dobândite la facultate și exercitarea meseriei la modul practic.

Un tânăr absolvent venit în redacție care să poată în scurt timp să probeze abilități profesionale solicitate este, mai degrabă, o excepție, decât o regulă. Multe redacții sunt de luni întregi în căutare de reporteri, fotoreporteri, cameramani, editori, editori de imagine sau producători video. Numai la furnizorul public național de servicii media posturile vacante sunt înșiruite pe o pagina întreagă. Și, când absolvenți sunt mulți, iar specialiști calificați – puțini, redacțiile se văd nevoite să investească resurse și timp în pregătirea pentru activitate practică reală a angajatului, după ce resurse și timp a investit și facultatea, doar că fără a atinge rezultatul cerut de redacție și, mai larg, de piața mass-media. Există și altă fațetă a problemei – absolvenți foarte bine pregătiți, dar care foarte ușor și repede se conformează unor standarde redacționale stabilite în dezacord vădit cu normele deontologiei profesionale.

Concluzii intermediare

În procesul de profesionalizare, reforma instituțiilor formative de profil necesită în continuare să fie impulsivă. În 2022 s-a făcut remarcată operativitatea pregătirii profesioniștilor breslei de a activa în condițiile generate de criza războiului din Ucraina.

Situația se agravează și din motiv că, pe de o parte, atractivitatea și gradul de interes pentru facultățile de jurnalism scad drastic de câțiva ani la rând și, pe de altă parte, un număr tot mai mic de absolvenți se angajează în presă și rămân să profeseze. Cea mai mare parte preferă domenii plătite mai bine, precum IT, relații publice sau, în general, pleacă din țară. Lupta acerbă pentru specialiști buni generează o mare fluctuație de cadre în breasla jurnalistică. Fluxul, de regulă, migrează spre instituțiile de presă capabile să achite cadrelor bune salarii bune. În ultima vreme însă, observă experții, devin tot mai multe cazurile când nu poți găsi un bun specialist nici cu remunerare pe potrivă. Este o consecință a abandonării profesiei de către buni meseriași și, totodată, un semnal alarmant pentru domeniu.

Activitățile de instruire desfășurate de asociațiile profesionale par a fi mai eficiente, din motiv că ele, de regulă, sunt focalizate pe soluționarea unor probleme stringente de moment, asemeni celor scoase în evidență de pandemie sau de război, și rareori sunt orientate către efecte pe termen lung. Eficiența ar putea crește dacă între asociații ar exista o comunicare și o coordonare mai bună, în măsură să excludă eventuale dublări pe palierul instruirilor și să adauge coerență activităților formative.

2.5. Calitatea jurnalismului

Indicatorul V. Calitatea jurnalismului înregistrează o ușoară ameliorare în comparație cu anii precedenți și, cu 29,66 puncte însumate, relevă o situație marcată de probleme grave.

Tabel 5 – Calitatea jurnalismului

Afirmații	Punctaj pe ani						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Pluralism extern există (...) nu există.	37	36	37	34	36	34	37
Pluralism intern există (...) nu există.	28	27	28	26	25	26	29
Mass-media este de calitate (...) nu este de calitate.	19	18	17	18	18	21	23
Total Indicator V:	28	27	27.33	26	26,33	27	29,66

În Republica Moldova există mass-media de toate tipurile: scrisă, audiovizuală și online; locală, regională, națională și internațională; de știri, generalistă și tematică. Funcționează o multitudine de furnizori de servicii media audiovizuale privați și doi publici. Finalizarea tranziției la televiziunea digitală terestră, în 2022, nu a provocat dispariția furnizorilor media locali și regionali. Funcționează mai multe instituții de nișă, precum Agrobiznes.md, Bizlaw.md, Agro TV, Zugo.md, Diez.md, Anticorupție.md, Provincial.md, Gurinel TV, radio Studentus, Eco FM, radio Micul Samaritean. Există redacții care dezvoltă jurnalismul de investigație (Ziarul de Gardă, RISE Moldova, Cu Sens), jurnalismul de soluții (Moldova.org), jurnalismul narativ (Oameni și Kilometri), jurnalismul social (Sănătate Info), jurnalismul de date (rise.md/people-of-interest/).

Cu toate acestea, este evidentă disproporționalitatea reprezentării geografice a instituțiilor media de diverse tipuri. În capitală continuă să fie exces de organizații de presă, pe când în unele unități administrativ-teritoriale, în special în zona de nord a țării, fie sunt foarte puține, fie lipsesc. Din punct de vedere numeric, prevalează online-ul și audiovizualul în detrimentul presei scrise. Jurnalismul de nișă, cu tendințe clare de extindere, cedează deocamdată în fața jurnalismului generalist. În regiunea transnistreană și în UTAG, jurnalismul de limbă rusă domină net jurnalismul practicat în română sau în alte

limbi vorbite de locuitorii respectivelor regiuni (găgăuză, ucraineană, bulgară). Presa centrală reflectă, în principal, evenimentele din capitală și mai puțin este interesată de problematica/actualitatea din regiuni/localități/comunități. Chiar și presa regională/locală dă preferință deseori evenimentelor din Chișinău sau acțiunilor autorităților centrale în defavoarea tematicii de interes comunitar. Există exemple de bune practici (Unghiul, Observatorul de Nord, BasTv, StudioL, DnestrTV, Zona de Securitate, Nokta, TUK, NordNews etc.), dar ele necesită să fie menținute și dezvoltate. Un rol benefic în acest sens, pe dimensiunea presei electronice, l-ar putea juca Strategia de dezvoltare a domeniului audiovizual pentru anii 2023-2027,¹ aprobată de CA în luna august 2022, al cărei scop declarat este asigurarea unui pluralism audiovizual real.

Experții constată că nici în perioada de referință nu a dispărut riscul major pentru pluralismul extern, generat de concentrarea proprietății în audiovizual la nivel național, mai cu seamă, când este vizată mass-media controlată de lideri politici sau de grupuri de interese. În 2022 am asistat la o tentativă de consolidare a holdingului asociat politicianului Ilan Șor, care controlează prin persoane interpușe, cel puțin, patru televiziuni.

¹ <https://consiliuaudiovizual.md/development-strategies/>

Cu referire la pluralismul intern, experții remarca că grija și efortul unui număr redus de redacții de a oferi publicului o gamă bogată de produse mediatică elaborate în genuri jurnalistice variate, cuprinzând o arie geografică largă și având un număr apreciabil de diverși protagoniști relevanți. Sunt abordate noi forme și formate de produse jurnalistice, cum ar fi podcastul, prezent și în servicii media audiovizuale. Totuși, nici în 2022 acest efort nu a putut schimba în bine tabloul general al pluralismului mediatic intern.

Situația este afectată, mai ales, din motiv că cea mai mare parte a instituțiilor de presă dau prioritate agendei politice, și nu celei publice, care să răspundă adecvat nevoilor informaționale reale ale cetățenilor. Iar fenomenul „copy paste”, scos în față și-n anii precedenți, capătă teren, omogenizând oferta mediatică. În consecință, se atestă o multiplicare de subiecte jurnalistice acoperind aceleași evenimente, puține la număr, parte dintre care – irelevante publicului.

Majoritatea televiziunilor se declară generaliste, adică orientate către toate categoriile de privitori. În realitate însă, se limitează deseori la informația la îndemână, fără a explora teme inedite. Dezbaterile desfășurate în platouri repetă ori dublează inutil problematica lor, au aceiași invitații, iar uneori se suprapun și orele de difuzare. Într-o localitate rurală trebuie să se întâmple ceva ieșit din comun sau senzațional ca să ajungă acolo vreo televiziune din capitală. Chiar și furnizorul public național de servicii media, cu vocație socială specială, a eliminat în perioada de referință anumite emisiuni de cultură, promițând ca acestea să reapară odată cu evoluția procesului de reorganizare și reconceptualizare a mai multor programe audiovizuale de ciclu, proces în care s-a angajat noua conducere a instituției.

Presa de partid sau cea controlată/afiliată politic nu are cum să contribuie la dezvoltarea pluralismului intern, deoarece, în mod previzibil, transmite aceleași mesaje partinice și ideologice. Mai nouă, observă experții, este „tactica struțului” în (ne)reflectarea războiului din Ucraina, adoptată incalificabil de televiziuni controlate de partide pro-rusești sau loiale politicii Kremlinului.

Nici în 2022 nu a fost curmată practica de a realiza și a difuza aceleași știri, subiecte ori programe

audiovizuale la toate televiziunile dintr-un holding mediatic, de exemplu. Anumite teme și probleme sunt abordate de presă doar în cadrul unor proiecte susținute din granturi și doar pe durata realizării proiectului. Deși foarte necesare, atare proiecte nu sunt sustenabile și nu contribuie la lărgirea pluralismului intern pe termen lung.

Caracterul restrâns al pluralismului intern are și cauze obiective: bugete redacționale austere ce nu permit recrutarea mai multor angajați sau asigurarea unei geografii mai extinse a subiectelor de presă, capacități profesionale reduse, ce inhibă dezvoltarea unor genuri jurnalistice de impact social sporit, precum reportajul, ancheta sau investigația jurnalistică.

Calitatea propriu-zisă a conținuturilor jurnalistice, potrivit evaluatorilor, rămâne și-n 2022, ca și-n toți anii precedenți de măsurare a ISPM, în zona situației grave, chiar dacă a fost creditată cu două puncte mai mult ca în 2021. Progresul ușor este atribuit mass-mediei independente, care se ghidează în activitatea cotidiană de normele juridice și cele ale eticii și deontologiei profesionale. Sunt de apreciat investigațiile jurnalistice și subiectele analitice bine documentate și argumentate. Sunt de remarcat, în mod aparte, relatările corespondenților de război ai mai multor redacții (TV8, NewsMaker, Oameni și Kilometri) din zonele de conflict armat din Ucraina. Datorită eforturilor unor ONG-uri specializate a continuat să fie promovat jurnalismul sensibil la gen.

La modul general însă, jurnalismul de calitate continuă să fie grav afectat de produse mediatică care, convențional, ar putea fi divizate în două categorii. În prima categorie intră falsurile create și răspândite din abundență de surse informaționale din interior sau din exterior cu intenția vădită de a dezinforma și a manipula publicul în probleme fierbinți, legate de războiul din Ucraina și rolul părților beligerante în escaladarea conflictului armat de proporții. Produse de acest gen (ex.: „Tancurile NATO au invadat Chișinăul”²) sunt toxice și periculoase, pentru că pot genera tensiuni și panică socială.

Categoria a doua include conținuturi jurnalistice realizate cu derogări vădite de la rigorile juridice și/

² <https://www.moldova.org/stop-fals-tancurile-nato-au-invadat-chisinaul/>

sau deontologice. CA, bunăoară, pe parcursul anului 2022, în premieră, a monitorizat toate serviciile media audiovizuale, evaluând inclusiv modul în care sunt respectate cerințele prevăzute de CSMA în art. 13 – „Asigurarea informării corecte” și în art. 15 – „ Protecția minorilor”. Rezultatele monitorizării au scos în evidență devieri de la normele profesionale în circa 30% din conținuturi. Ele au atras după sine, numai în perioada ianuarie – septembrie, sancțiuni pecuniare de 230.000 de lei și 58 de avertizări publice.³ Iar pentru abateri de la normele limbii literare române au fost taxate 11 televiziuni. Nu în ultimul rând, monitorizările au scos la suprafață elemente de dezinformare și metode de manipulare a opiniei publice atestate cu precădere în programele audiovizuale ale celor șase televiziuni, ale căror licențe au și fost suspendate prin decizia CSE din decembrie 2022.

Fără îndoială, calitatea jurnalismului depinde în

³ <https://consiliuaudiovizual.md/activity-reports/>

mod direct de gradul de acces la informația de interes public. Accesul la bazele de date deținute de stat rămâne contra plată, la prețuri deloc simbolice. Cheltuielile se ridică la una-două mii de lei doar pentru consultarea seturilor de date necesare documentării unui singur subiect jurnalistic cu elemente analitice sau de investigație. Pentru o documentare temeinică din care să nu lipsească detaliile relevante, indispensabilă pentru o investigație de calitate, cheltuielile pot să crească de două-trei ori și, de departe, nu orice redacție își poate permite astfel de cheltuieli.

De reținut este că experții, în rândul cauzelor ce afectează calitatea jurnalismului (fluctuație/exod de cadre, calificare insuficientă, capacități instituționale reduse, fluxuri nestăvilite de falsuri etc.), au plasat, în premieră, arderea profesională (sindromul burnout), un fenomen rareori abordat anterior, dar care, după doi ani de pandemie și unul de război în țara vecină, se acutizează, nu mai poate fi neglijat și, cu siguranță, necesită remedii.

Concluzii intermediare

Calitatea jurnalismului în 2022 a progresat ușor, în primul rând, grație efortului corespondenților de război care au relatat de la fața locului. În rest, calitatea jurnalismului a rămas afectată de probleme vechi, precum dezechilibre în caracteristicile pluralismului mediatic extern și intern, dar și de fenomene relativ noi, ca „tactica struțului” în (ne)reflectarea războiului sau sindromul arderii profesionale.

2.6. Securitatea informațională din perspectivă mediatică

Indicatorul VI. Securitatea informațională din perspectivă mediatică a acumulat 26 de puncte, fapt ce denotă o anumită evoluție față de anii precedenți. Această creștere însă este insuficientă pentru ca securitatea spațiului mediatic național să părăsească zona situației grave.

Tabel 6 - Securitatea informațională din perspectivă mediatică

Afirmații	Punctaj pe ani						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
În spațiul informațional activează instituții mediatic autohtone care contribuie plenar (...) deloc la fortificarea securității informaționale.	23	19	21	20	21	21	29
În spațiul informațional activează instituții mediatic străine care nu afectează (...) afectează total securitatea informațională.	21	16	17	24	20	18	23
Total Indicator VI:	22	17,50	19	22	20,5	19,5	26

În anul 2022, în contextul războiului din Ucraina, experții au remarcat preocuparea fără precedent a autorităților pentru securizarea spațiului informațional național, în general, și a celui mediatic, în particular. Gravitatea situației este accentuată și de intensificarea atacurilor cibernetice la adresa sistemelor informaționale din țară. Atacurilor puternice au fost supuse circa o sută de resurse informaționale ale 40 de instituții, precum și o bancă comercială. Au fost sparte conturi de Telegram ale unor actuali și foști oficiali guvernamentali, au fost atacate site-uri, inclusiv ale mass-mediei. Directorul Serviciului de Informații și Securitate, Alexandru Musteață, declara că în spatele scurgerilor de informații de pe Telegram, după cum indicau primele cercetări, ar sta serviciile speciale ale altor state, iar primii suspecti ar fi din Federația Rusă.

La nivel local și internațional tot mai des sunt semnalate cazuri de furt de date și de identitate de tip *phishing*, de spionaj online și de folosire a *deepfake*-urilor pentru discreditarea unor organizații, accesarea nesancționată de informație confidențială, hărțuire cibernetică, acțiuni de defăimare orchestrate în rețele sociale etc. De exemplu, un raport al VMware releva că 65% dintre cei care se ocupă de protejarea informațiilor și a datelor au relatat o creștere a atacurilor cibernetice de când Rusia a in-

vadat Ucraina. Totodată, raportul amintește de un nou tip de atac malware, denumit HermeticWiper, descoperit în luna februarie 2022, considerat a fi unul dintre cele mai mari de până acum, concentrat exclusiv pe distrugerea informațiilor și a resurselor de bază ale unei țări.

Securitatea spațiului informațional național (care include și securitatea cibernetică), a cărei necesitate pare a fi conștientizată tot mai mult și în Republica Moldova, solicită eforturi conjugate. În acest sens, ca fapt pozitiv, experții remarcă instituirea pe lângă Guvern a Consiliului coordonator pentru asigurarea securității informaționale, cu patru paliere – mediatic, cibernetic, operațional, civic-privat. La fel, este apreciată interzicerea în serviciile media, prin modificările CSMA, a dezinformării, a programelor audiovizuale cu conținut informativ, informativ-analitic, militar și politic care au fost produse în alte state decât UE, SUA, Canada și statele care au ratificat Convenția europeană privind televiziunea transfrontalieră și a programelor audiovizuale care, indiferent de proveniența lor, justifică războaiele de agresiune, neagă crimele de război și crimele împotriva umanității sau incită la ură. La sfârșit de decembrie, patru entități – Agenția de Guvernare Electronică, Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică, Proiectul Tehnologiile Viitoru-

lui în domeniul inovării și digitalizării (finanțat de USAID și Guvernul Suediei) și Universitatea Tehnică a Moldovei – au semnat un Acord de Parteneriat pe patru ani (2022-2026), ce prevede înființarea Academiei de Securitate Cibernetică. Sunt pași întreprinși cu întârziere, dar oportuni.

Expertii reamintesc adevărul că cel mai eficient remediu pentru securitatea spațiului mediatic este jurnalismul de calitate, dar și educația media, capabilă, în timp, să fortifice reziliența în fața falsurilor, dezinformării și manipulării. Exemplu poate servi preluarea și difuzarea podcastului cu *Minte* realizat de CJI de către Radio Moldova și Eco FM. Au fost observate noi inițiative jurnalistice (radio Vocea Basarabiei, TV Moldova 1, canale de Telegram ale unor jurnaliști etc.) de a denunța și a combate falsurile răspândite în spațiul public. Totuși, și în anul 2022, spațiul mediatic național a rămas supus unor riscuri majore de securitate. Interdicția difuzării conținuturilor audiovizuale toxice, blocarea site-lui sputnik.md și, drept rezultat, autodizolvarea redacției acestuia, precum și sistarea licențelor de emisie ale celor șase televiziuni au totuși un efect redus, atâta timp cât lipsesc procedurile legale de reglementare a mediului online. Ușurința cu care pot fi create conturi de utilizatori pe platformele de socializare, pot fi deschise pagini web ori pot fi clonate denumirile redacțiilor și a portalurilor informaționale încetinește drastic procesul de securizare a spațiului mediatic și-l ține în zona riscurilor.

De mulți ani în țară funcționează instituții media străine cu reprezentanțe în Republica Moldova. Parte dintre ele (Radio Europa Liberă, RFI, TVR etc.) practică un jurnalism de calitate și pot fi modele bune de preluat. Altă parte (Radio Sputnik, ziarele de limbă rusă *Комсомольская Правда в Молдове*,

Аргументы и факты в Молдове etc.), promovează nestingherit interesele Federației Ruse, a unui stat agresor. Impactul narațiunilor pro-Kremlin este devastator, dacă luăm în calcul faptul că tirajul anual a două publicații periodice (*Комсомольская Правда* și *Аргументы и факты в Молдове*) depășește de trei ori tirajul publicației *Ziarul de Gardă*. Doar tirajul *Комсомольская Правда* depășește suma tirajelor anuale ale tuturor publicațiilor de limbă română care se regăsesc în lista principalelor zece publicații periodice.⁴ Narațiunile pro-rusești sunt agreate și sprijinite masiv în UTAG și, mai ales, în regiunea transnistreană, care se identifică drept parte a „lumii ruse”. Sondajele sociologice realizate pe parcursul anului 2022 au indicat în permanentă un număr alarmant de respondenți susținători ai Rusiei în războiul de agresiune împotriva Ucrainei. În noiembrie, la nouă luni de război, un sondaj releva faptul că peste 20% dintre respondenți dădeau dreptate Rusiei, iar încă aproape 20% nu aveau o poziție formată față de conflictul armat din țara vecină. Este o consecință clară a valului de dezinformare și de mesaje manipulative care bântuie spațiul informațional național, dar și o dovadă a securității lui șubrede.

Expertii precizează că, în 2022, pe tot parcursul anului, autoritățile și reprezentanții ai societății civile și-au unit eforturile în intenția de a elabora reglementări menite să contracareze dezinformarea și-n alte medii decât cel audiovizual, dar până la sfârșitul anului nu au fost identificate soluții acceptabile. Procesul este unul extrem de dificil și din motiv că lipsesc practici europene/internaționale eficiente, care să poată fi preluate și să fie potrivite pentru realitățile Republicii Moldova. Efortul, cu siguranță, va continua și în perioada următoare.

⁴ <https://zenodo.org/record/6860228#.Y8TaV3ZBwdU>; raport al Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova „Producția editorială în Republica Moldova: indicatori statistici și logistici 2021”, iulie, 2022

Concluzii intermediare:

În anul 2022, în premieră, autoritățile și reprezentanții societății civile au cooperat pe dimensiunea securizării spațiului informațional național în vederea contracarării dezinformării și manipulării prin utilizarea spațiului mediatic. Cooperarea s-a soldat cu anumite acțiuni concrete, dar cu eficiență redusă și insuficiente pentru a asigura securitatea spațiului informațional, mai ales, în mediul online.

2.7. Securitatea jurnaliștilor

Indicatorul VII, cu 32,5 puncte, a rămas la același nivel ca și-n anul precedent și atestă că securitatea instituțiilor mass-media și a jurnaliștilor în anul 2022 a continuat să fie marcată de probleme grave.

Tabel 7 – Securitatea mass-media și a jurnaliștilor

Afirmații	Punctaj pe ani						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Instituțiile media au activat în securitate în toate cazurile (...) în insecuritate.	33	27	28	28	29	32	32
Activitatea jurnaliștilor nu a atras după sine niciun fel de consecințe (...) a atras consecințe foarte grave.	39	33	31	31	30	33	33
Total Indicator VII:	36	30	29.5	29,5	29,5	32,5	32,5

În 2022, amenințări la adresa instituțiilor mass-media au avut loc ca și în toți anii precedenți. Experții amintesc de cazurile aduse la cunoștința publicului de către mai multe redacții, care au fost nevoite să aloce timp și resurse pentru a se apăra în dosare de judecată intentate împotriva lor pe motive, deseori, inventate și care, mai degrabă, au scopul de a le intimida și a le împiedica să-și exercite onest misiunea. De exemplu, redacțiile RISE Moldova și Cu Sens sunt vizate în câte șase procese de judecată, redacția NewsMaker este implicată în trei dosare, iar TV8 are 40 de dosare în instanță.⁵

La amenințările din interiorul țării s-au adăugat amenințări și din exterior. Astfel, redacția Ziarul de Gardă, la scurt timp după începutul războiului din Ucraina, a primit o somație în care era înștiințată că la solicitarea Procuraturii Generale a Federației Ruse, din 27 februarie 2022, Serviciul Federal de Supraveghere în sfera comunicațiilor, tehnologiilor informaționale și mass-media, Roskomnadzor, cere restricționarea accesului la un articol («Кто воюет против Украины? Следство.Инфо выяснило, что известно о российских пленниках») pe toate rețelele de telecomunicații, inclusiv în Internet. De precizat, că articolul a fost preluat de redacție de la partenerii săi din

Ucraina cu care colaborează de mulți ani.⁶

Pe 2 aprilie, Roskomnadzor anunța o altă redacție, NewsMaker, că i-ar putea bloca accesul la site din motiv că ar fi publicat informații eronate despre operațiunea militară specială pe care o desfășoară în Ucraina armata rusă. Pe 22 aprilie, NewsMaker a primit o notificare despre restricționarea în Federația Rusă a accesului la site din cauza publicării știrilor inexacte despre atacul cu rachete asupra orașului ucrainean Lvov.

În 2022, în contextul războiului de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei, mai multe redacții din țară (Diez, Ziarul de Gardă, Pro TV, Centrul de Investigații Jurnalistice etc.) au semnalat că politicile de moderare a conținuturilor, adoptate de compania Meta (proprietara rețelei Facebook) le afectează munca prin restricții exagerate sau prin blocarea nejustificată a unor postări, iar deblocarea acestora poate dura și o lună. Pentru a depăși disensiunile și disputele pe care le generează asemenea situații, redacțiile consideră că gestionarii marilor rețele sociale ar trebui să deschidă oficii locale de comunicare directă cu clienții din Republica Moldova.

⁵ <https://media-azi.md/instituti-media-in-continuare-atrase-in-procese-de-judecata-pentru-defaimare-este-un-atac-concertat/>

⁶ <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/roskomnadzor-someaza-zdg-sa-stearga-un-articol-despre-cotropirea-ucrainei-de-catre-rusia-si-a-cerut-operatorilor-de-internet-sa-blocheze-pagina-web-a-zdg/>

Pe parcursul anului 2022, ONG-urile de media au făcut publice cel puțin zece declarații privind amenințările la care au fost supuși jurnaliștii, aflându-se în exercițiul funcțiunii. Cele mai multe amenințări au venit de la susținătorii Partidului Șor în timpul protestelor stradale din toamnă. Ținta intimidărilor, insultelor și amenințărilor cu răfuială fizică, la locul protestelor, prin mesaje la telefon sau în mediul online, au devenit Viorica Tataru și Andrei Captarenco de la TV8, Marin Bogonovschi de la Centrul de Investigatii Jurnalistice, Irina Soltan de la Agora, Olga Stăvilă de la Radio Moldova, Nadejda Roșcovanu de la Jurnal TV, precum și autorii unei investigații sub acoperire („Protestatari în chirie”) de la publicația Ziarul de Gardă.

În câteva rânduri a fost intimidat și amenințat cu răfuială fizică și jurnalistul portalului Nokta din Comrat Mihail Sirkeli. Astfel, un grup de simpatizanți pro-ruși din localitatea Chirsova, UTAG, autointitulat „Frăția Crucii”, a cerut public ca jurnalistul să fie anatemizat, pentru, chipurile, poziția lui îndreptată împotriva Bisericii Ortodoxe Ruse, Rusiei Ortodoxe și a valorilor ortodoxe. Iar după publicarea unei postări pe Facebook despre bombardarea Ucrainei în ziua în care Parlamentul European a recunoscut Rusia drept stat sponsor al terorismului, un susținător al agresiunii ruse a amenințat jurnalistul că i-ar putea cădea, în mod accidental, o cărămidă în cap.⁷

În regiunea transnistreană nu au fost semnalate cazuri reprobabile în care să fie implicați jurnaliștii, motivul fiind autocenzura acestora și teama de consecințe, dacă depășesc „limitele cerute de autorități”. Drept „lecție de învățătură” și pentru jurnaliști

⁷ https://nokta.md/krestovoe-bratstvo-iz-kirsovo-prizvalo-predat-zhurnalista-nokta-mihaila-sirkeli-anafeme/?fbclid=IwAR2rHTdp1U8p9b11yp3JS4Kosgp0Hp5wnXfl-GbKp4PceZNFTEr_SCZ520fk

a servit cazul unui cetățean de rând, V. Pleșkanov, arestat în iunie pentru că ar fi intenționat să coase un drapel și să-l atârne la balconul propriei locuințe și pentru că ar fi utilizat un limbaj obscen la adresa organelor de securitate. La aceste învinuiri s-au adăugat și altele. S-au găsit martori care au afirmat că V. Pleșkanov ar fi scris pe Facebook „Glorie Ucrainei! Moarte RMN!” („Слава Украине. Смерть ПМР»). Deși capturi de ecran cu postarea pe Facebook nu au putut fi prezentate, instanța l-a condamnat totuși, la trei ani și două luni de închisoare pentru „apeluri publice la extremism”.

Fără îndoială, afirmă experții, corespondenții de război moldoveni care au relatat din zonele fierbinți din Ucraina au fost expuși unor riscuri majore pentru viața și integritatea lor fizică, dar de fiecare dată au revenit în redacții vii și nevătămați.

În luna iunie Mariana Rață,⁸ iar în luna decembrie – Angela Gonța,⁹ ambele jurnaliste la TV8, au câștigat procesele de judecată împotriva lui Cristian Rizea, fost deputat român, condamnat penal în România. Încă în 2021, jurnalistele l-au chemat în judecată pentru răspândire publică a unor informații false și defăimătoare la adresa lor. Asemenea cazuri, își exprimă convingerea experții, descurajează atitudinea ostilă față de jurnaliștii care își exercită onest meseria. Totuși, un impact real ar fi resimțit doar dacă organele de drept ar fi sesizate sau s-ar auto-sesiza și ar soluționa operativ, cel puțin, fiecare caz grav de amenințare a securității mass-mediei și a jurnaliștilor.

⁸ <https://tv8.md/2022/22/06/doc-mariana-rata-a-castigat-procesul-cu-cristian-rizea-ex-deputatul-obligat-sa-dezminata-minciunile-despre-jurnalista>

⁹ <https://tv8.md/2022/20/12/angela-gonta-a-castigat-procesul-contralui-cristian-rizea-este-obligat-sa-si-ceara-scuze-si-sa-plateasca-o-amenda/218622>

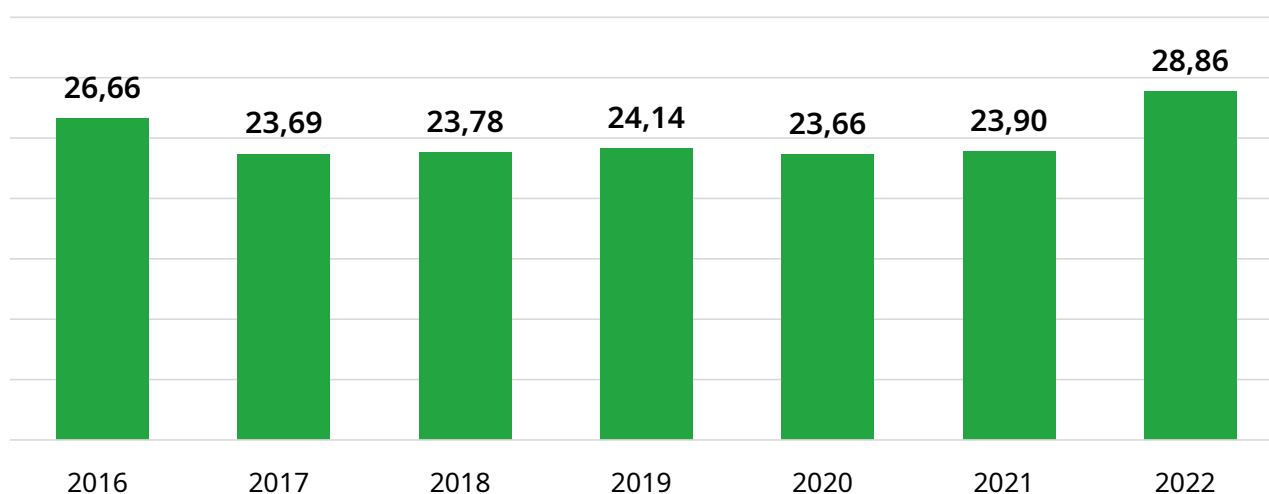
Concluzii intermediare

În 2022, la factorii vechi de influență asupra securității mass-mediei și a jurnaliștilor s-au adăugat factori noi, generați de războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei. Noii factori s-au manifestat, în principal, prin blocarea accesului în Rusia a unor surse media moldovenești, prin blocarea de conținuturi mediatice în rețele sociale gestionate de gigantii tehnologici și prin pericolul la care se expun corespondenții de război în zone fierbinți din Ucraina.

CONCLUZII GENERALE

Valoarea ISPM pentru **anul 2022** constituie **28,86 de puncte** și atestă, potrivit experților, o ușoară evoluție a mass-mediei din Republica Moldova de la situația gravă, semnalată în toți anii precedenți, la una marcată de probleme grave. Deocamdată, progresul înregistrat nu poate fi calificat drept tendință stabilă.

Dinamica ISPM

INDICATORUL I

Cadrul juridic de reglementare a activității mass-mediei a acumulat 29,33 de puncte și corespunde unei situații marcate de probleme grave. Indicatorul s-a îmbunătățit față de cel din anul precedent, mai ales pe seama modificărilor oportune ale legislației media existente și a completării acesteia cu noi norme necesare pentru reglementarea activității domeniului. Totuși, insuficiența reglementărilor și, în special, aplicarea defectuoasă în practică a normelor legale s-au făcut resimțite și în anul 2022, ceea ce nu a permis o îmbunătățire semnificativă a stării lucrurilor pe dimensiunea respectivă.

INDICATORUL II

Contextul politic, cotelat cu 28 de puncte, indică limita de jos a unei situații marcate de probleme grave, dar, în același rând, și abandonarea situației grave, atestate în anii precedenți. Situația validată se explică, în parte, prin faptul că 2022 nu a fost un an electoral, când, de regulă, contextul politic afectează simțitor relația adecvată dintre autorități și presă. Climatul politic din țară a fost puternic influențat de războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei. Influența respectivă a creat un context politic ostil, în special, pentru presa independentă din UTAG.

INDICATORUL III

Mediul economic a însumat 22,5 puncte, ceea ce înseamnă că mass-media, de când este calculat ISPM, rămâne într-o situație gravă. Chiar dacă s-a îndepărtat puțin de zona situației extrem de grave, indicatorul mediului economic întrunește cel mai redus punctaj între cei șapte indicatori. Starea eco-

nomiei naționale, marcată trei ani la rând de crize fără precedent, influențează în mod direct situația mass-mediei. Este de salutat efortul presei independente de a-și diversifica sursele de finanțare. Totuși, granturile externe au constituit și în 2022 o cotă semnificativă din bugetele redacționale, fapt ce nu permite majorității instituțiilor de presă să adopte modele financiare sustenabile, care să le asigure o independență economică și editorială veritabilă.

INDICATORUL IV

Mediul profesional a obținut 33 de puncte și relevă o situație marcată de probleme grave. Și în anul 2022 cea mai slabă verigă în lanțul procesului de profesionalizare au fost instituțiile formative de profil ale sistemului tradițional de instruire. Acestea se adaptează foarte lent la cerințele pieței mass-media, perpetuând fenomenul paradoxal când jurnaliști-absolvenți sunt mulți, iar specialiști pregătiți nu ajung în majoritatea redacțiilor. În același timp, este remarcată promptitudinea și operativitatea cu care presa independentă și asociațiile media au răspuns marilor provocări generate de conflictul armat din Ucraina, inclusiv în pregătirea corespondenților de război.

INDICATORUL V

Calitatea jurnalismului a fost evaluată cu 29,7 puncte și corespunde unei situații marcate de probleme grave. Indicatorul a înregistrat o ușoară creștere față de anii precedenți, datorată, în mare, modului în care presa independentă a reflectat tema războiului din Ucraina, inclusiv cu relatări de la fața locului, și tema refugiaților. În anul 2022 pluralismul extern și intern a rămas denaturat de o suprareprezentare a presei în capitală și o subreprezentare a acesteia în regiunile țării; de predominarea conținuturilor generaliste în detrimentul celor de nișă și de o diversitate restrânsă a ofertei mediatică. Calitatea jurnalismului a fost poluată de fenomene relativ noi precum „tactica struțului”, utilizată de unele televiziuni în (ne)reflectarea războiului, și sindromul arderii profesionale, resimțit și de jurnaliști în al treilea an de crize severe.

INDICATORUL VI

Securitatea informațională mediatică, deși a înaintat până la 26 de puncte, nu a reușit să depășească zona situației grave. Agresiunea militară amplă a Federației Ruse împotriva Ucrainei a dezvoltat și vulnerabilitatea spațiului informațional al Republicii Moldova în fața amenințărilor hibride. În 2022, fiind în alertă, autoritățile în premieră au fost preocupate la scară largă de securitatea informațională, reușind să opereze anumite modificări legislative. La nivel practic s-a remarcat efortul CA de a diminua, prin monitorizări și sancțiuni, fluxul de falsuri și dezinformare din spațiul audiovizual. Efortul CA, la sfârșit de an, a fost complementat cu suspendarea licențelor de emisie a șase televiziuni printr-o decizie a CSE. Efectul acțiunilor este redus cât spațiul online rămâne nesecurizat.

INDICATORUL VII

Securitatea instituțiilor mass-media și a jurnaliștilor a întrunit 32,5 puncte, însemnând că situația, ca și în toți anii precedenți, nici nu se îmbunătățește vizibil, nici nu degradează drastic. În 2022, pe lângă factorii tradiționali de risc pe segmentul dat, au intervenit factori noi apăruiți în contextul războiului din Ucraina. Noile amenințări au vizat securitatea cibernetică a mai multor instituții de presă independente (blocare de site-uri pentru utilizatorii din Federația Rusă, blocare de conținuturi mediatică în rețele sociale) și pericolul la care se expun corespondenții de război în zone fierbinți din Ucraina.

Astfel, în anul 2022, conform evaluării experților, situația în care a activat mass-media din Republica Moldova a fost **marcată de probleme grave**.

RECOMANDĂRI

- ▶ Să fie continuat efortul de îmbunătățire și completare a legislației media prin reglementarea tuturor tipurilor de presă și racordarea legislației naționale la standardele internaționale din domeniu.
- ▶ Să fie semnalată și făcută publică orice ingerință a factorului politic în activitatea profesională a jurnaliștilor și instituțiilor mass-media. Să fie descurajate tentativele de subminare a libertății presei prin deplângerea acțiunilor făptașilor organelor de drept.
- ▶ Mass-media să-și diversifice sursele de finanțare pentru activitatea cotidiană, iar autoritățile să conștientizeze necesitatea și să instituie un fond de sprijinire a presei. Fondul, în situații de criză, poate feri instituțiile mass-media de consecințe dramatice, iar în perioade obișnuite poate stimula realizarea conținuturilor media-tice de calitate.
- ▶ Să fie fortificată și dinamizată reforma instituțiilor formative de profil, ca să poată răspunde cât mai exact la necesitățile și cerințele reale ale pieței jurnalistice. Organizațiile neguvernamentale de media să rămână sensibile la eventuale noi provocări pentru domeniu și să reacționeze prompt și eficient.
- ▶ CA să continue perfecționarea și punerea în practică a mecanismelor de dezvoltare a pluralismului audiovizual extern și intern. Instituțiile de presă, împreună cu asociațiile media, să identifice și să aplice remedii eficiente de depășire a arderii profesionale.
- ▶ Să fie identificate, preluate, legiferate și puse în aplicare cele mai potrivite practici de asigurare a securității informaționale mediatice, cu accent pe mediul online. CA să definitiveze un mecanism aplicabil de identificare, evaluare, calificare și contracarare a dezinformării în spațiul audiovizual.
- ▶ Să fie implementate mecanisme eficiente de asigurare a transparenței proprietății în mass-media și de contracarare a practicilor anticoncurențiale.
- ▶ Autoritățile să inițieze și să dezvolte relații de cooperare cu giganți tehnologici în vederea stabilirii unor reguli acceptabile pentru presă de moderare a conținuturilor mediatice în rețelele sociale.
- ▶ Jurnaliștii amenințați sau agresați, aflându-se în exercițiul funcțiunii, să rezolve în instanță fiecare caz, creând, astfel, precedente judiciare.

Anexe:

Anexa 1. Tabel ISPM

Indicatori	Afirmații	Punctaj
I. Cadrul juridic de reglementare a activității mass-media	1.1. Legislația mass-media este suficientă, suficientă în cea mai mare parte, suficientă în mare parte, suficientă în măsură mică, insuficientă.	4, 3, 2, 1, 0
	1.2. Legislația mass-media este conformă standardelor internaționale, conformă în cea mai mare parte, conformă în mare parte, conformă în măsură mică, neconformă.	4, 3, 2, 1, 0
	1.3. Legislația este aplicată corect de fiecare dată, de cele mai dese ori, deseori, rareori, deloc sau aproape deloc.	4, 3, 2, 1, 0
Total Indicator I:		
Argumentare punctaj		
II. Contextul politic	2.1. Situația politică este favorabilă activității mass-media, favorabilă în cea mai mare parte, favorabilă în mare parte, favorabilă în măsură mică, defavorabilă.	4, 3, 2, 1, 0
	Total Indicator II:	
Argumentare punctaj		
III. Mediul economic	3.1. Mass-media sunt independente economic, în mare măsură, în măsură medie, în măsură mică, nu sunt independente.	4, 3, 2, 1, 0
	3.2. Mass-media sunt independente editorial, în mare măsură, în măsură medie, în măsură mică, nu sunt independente.	4, 3, 2, 1, 0
Total Indicator III:		
Argumentare punctaj		
IV. Mediul profesional	4.1. Procesul de profesionalizare a mass-media este suficient, suficient în cea mai mare parte, suficient în mare parte, suficient în măsură mică, insuficient.	4, 3, 2, 1, 0
	4.2. Procesul de profesionalizare a mass-media este eficient, eficient în cea mai mare parte, eficient în mare parte, eficient în măsură mică, ineficient.	4, 3, 2, 1, 0
Total Indicator IV:		
Argumentare punctaj		

Indicatori	Afirmații	Punctaj
V. Calitatea jurnalismului	5.1. Există pluralism extern, există în cea mai mare parte, în mare parte, în măsură mică, nu există.	4, 3, 2, 1, 0
	5.2. Există pluralism intern, există în cea mai mare parte, în mare parte, în măsură mică, nu există.	4, 3, 2, 1, 0
	5.3. Mass-media este de calitate, de calitate în cea mai mare parte, în mare parte, în măsură mică, nu este de calitate.	4, 3, 2, 1, 0
Total Indicator V:		
Argumentare punctaj		
VI. Securitatea informațională din perspectivă mediatică	6.1. În spațiul informațional activează instituții mediatice autohtone care contribuie plener, în cea mai mare parte, în mare parte, în măsură mică, deloc la fortificarea securității informaționale.	4, 3, 2, 1, 0
	6.2. În spațiul informațional activează instituții mediatice străine care nu afectează, afectează în măsură mică, în mare parte, în cea mai mare parte, afectează total securitatea informațională.	4, 3, 2, 1, 0
Total Indicator VI:		
Argumentare punctaj		
VII. Securitatea mass-media și a jurnaliștilor	7.1. Instituțiile media au activat în securitate în toate cazurile, în majoritatea absolută a cazurilor, în majoritatea cazurilor, în parte a cazurilor, în insecuritate.	4, 3, 2, 1, 0
	7.2. Activitatea jurnaliștilor nu a atras după sine niciun fel de consecințe; a atras consecințe ușoare, consecințe de gravitate medie, consecințe grave, consecințe foarte grave.	4, 3, 2, 1, 0
Total Indicator VII:		
Argumentare punctaj		
Total punctaj:		

Anexa 2. Tabel explicativ

afirmații	semnificații
1.1. Legislația mass-media este suficientă	<p>Există reglementări pentru activitatea tuturor tipurilor de mass-media – scrisă, audiovizuală, online; centrală, regională, comunitară, internațională; publică și privată; de știri, generalistă, de nișă (tematică); există reglementări privind libertatea de exprimare, independența editorială, accesul la informație, defăimarea, protecția jurnalistului și a surselor de informație, transparența decizională, protecția datelor cu caracter personal, securitatea spațiului mediatic, protecția copiilor, protecția persoanelor cu deficiențe de auz și de văz etc.</p>
1.2. Legislația mass-media este conformă standardelor internaționale	<p>Reglementările sunt permissive, clare, exacte, garantează un mediu adecvat de exercitare a misiunii mass-media, garantează libertatea de exprimare și accesul la informația de interes public; nu au fost operate modificări ale legislației care să contravină standardelor și bunelor practici internaționale etc.</p>
1.3. Legislația este aplicată corect în toate cazurile	<p>Factorii decidenți (legislativ, executiv, judecătoresc, CA, CS, APL etc) respectă legislația, există transparență și reacții prompte și eficiente la toate cazurile de derogări de la legislație; nu există ingerințe și presiuni în activitatea mass-media, cazuri de refuz al autorităților statului de a furniza informațiile de interes public solicitate, de ridicare abuzivă a acreditării sau cazuri de cenzură; licențele și autorizațiile în audiovizual sunt acordate/retrase conform legii; membrii CA, CS, CO (GRT) și administrația furnizorilor publici de servicii media audiovizuale sunt desemnați conform legii etc.</p>
2.1. Situația politică este favorabilă activității mass-media	<p>Situația politică, stabilă ori instabilă, nu a afectat exercitarea misiunii firești a mass-media; nu au existat presiuni asupra jurnaliștilor și a instituțiilor mediatic venite din partea unor factori politici (persoane sau partide); factorii politici nu au folosit instituțiile statului pentru a exercita presiuni asupra jurnaliștilor și a instituțiilor mediatic (anchete ale poliției, arestarea sau reținerea în vederea cercetării, confiscarea sau copierea datelor din computere, confiscarea sau copierea unor documente, interceptarea comunicațiilor etc.); situația politică nu a general partizanat politic sau războaie informaționale în care să fie antrenate mass-media etc.</p>
3.1. Mass-media sunt independente economic	<p>Legislația economică conține prevederi separate pentru businessul mediatic; legislația prevede limite speciale pentru concentrarea proprietății și/sau pentru audiență; situația economică favorizează independența financiară; există manageri media în măsură să asigure condiții economice și financiare adecvate pentru buna funcționare a instituțiilor mediatic; mass-media publice sunt finanțate adecvat, suficient și garantat; concurența pe piața media și pe cea a publicității este loială și permite dezvoltarea dinamică a mass-media; mediul concurențial ajută mass-media să-și acopere cheltuielile, în cea mai mare parte, din publicitate, din realizarea tirajelor și/sau produselor mediatic, din colaborări, coproducții etc; publicitatea costă și este accesată potrivit ratingurilor; există măsurători credibili ai tirajelor/audienței; funcționează mecanismele anti monopol; mass-media investește în dezvoltare, inclusiv în îmbunătățirea produsului mediatic; nu sunt posibile poziții dominante abuzive pe piața de publicitate;</p>

afirmații	semnificații
	<p>nu au existat presiuni asupra jurnaliștilor și a instituțiilor mediatică din partea unor companii sau oameni de afaceri, manifestate prin oferirea sau anularea unor contracte de publicitate, condiționarea semnării contractelor de nepublicarea unor informații sau de concedierea unor jurnaliști etc.</p> <p>NOTĂ: De regulă, poziție dominantă abuzivă înseamnă deținerea de către un proprietar de mediaa mai mult de 1/3 din piață, sau deținerea de către primii trei proprietari, cumulativ, a peste 50% din piață.</p>
<p>3.2. Mass-media sunt independente editorial</p>	<p>Mass-media, indiferent de finanțatori, sunt independente editorial; proprietarii, patronii, finanțatorii nu se implică în politicile lor editoriale; în instituțiile media factorul economic-financiar și cel editorial sunt separate; furnizorii de publicitate, sponsorii și donatorii nu impun condiții editoriale etc.</p>
<p>4.1. Procesul de profesionalizare a mass-media este suficient</p>	<p>Există elementele-standard ale procesului de profesionalizare: corp comun de cunoștințe (teoria și practica jurnalismului democratic), instituții formative (facultăți, cursuri de diferite durate, centre de instruire continuă etc); coduri deontologice (la nivel de breaslă, de entități, inclusiv instituții mediatică); asociații profesionale (patronate, sindicate, cluburi, ONG-uri etc).</p>
<p>4.2. Procesul de profesionalizare a mass-media este eficient</p>	<p>Elementele-standard sunt adecvate, funcționale și oferă randament deplin. Instituțiile formative se ghidează de teoria și practica jurnalismului modern; codurile deontologice nu doar răspund rigorilor internaționale, dar și sunt respectate; asociațiile profesionale, pe toate segmentele, sunt eficiente și în beneficiul mass-media.</p>
<p>5.1. Există pluralism extern</p>	<p>Există o diversitate a mass-media de toate tipurile: scrisă, audiovizuală, online; centrală, regională/locală/comunitară, internațională; publică și privată; de știri, generalistă și de nișă/specializată. Există o proporție acceptabilă/rezonabilă a mass-mediei de toate tipurile.</p>
<p>5.2. Există pluralism intern</p>	<p>În interiorul fiecărei instituții media, indiferent din ce tip face parte, există o diversitate de produse mediatică (ca genuri jurnalistice, tematici, geografie, protagoniști și autori, luând în calcul și echilibrul gender etc).</p>
<p>5.3. Mass-media este de calitate</p>	<p>Produsele mediatică sunt realizate conform normelor juridice, profesionale/etice/deontologice și tehnice și oferite adecvat (ținând cont de operativitate, atractivitate pentru beneficiarul de informație; timpul potrivit de difuzare în cazul radio/TV; oferta de canale TV în cablu corespunde Codului serviciilor media audiovizuale). Mass-media nu acceptă să realizeze sau să preia materiale de propagandă, dezinformare, manipulare etc.</p>

afirmații	semnificații
<p>6.1. În spațiul informațional activează instituții mediatice autohtone care contribuie la fortificarea securității informaționale</p>	<p>Majoritatea frecvențelor audio/TV aparțin furnizorilor de servicii media audiovizuale aflați sub jurisdicția RM; acești furnizori oferă servicii de programe care răspund rigorilor de pluralism și calitate; servicii de programe liniare și neliniare, în conformitate cu cerințele Codului serviciilor media audiovizuale; distribuitorii de servicii media (cablistii) oferă canale TV din țară și canale TV străine cu servicii de programe, în conformitate cu cerințele Codului serviciilor media audiovizuale, ce nu pot submina securitatea informațională mediatică a țării. Majoritatea presei scrise, ca număr și ca tiraj, sau a presei online, ca număr și ca număr de utilizatori, oferă conținuturi care corespund rigorilor de pluralism și calitate, iar acestea, în proporție de cel puțin 50 la sută, sunt autohtone.</p>
<p>6.2. În spațiul informațional activează instituții mediatice străine care afectează securitatea informațională</p>	<p>Mass-media străine, ca număr și/sau influență (audiență), difuzate/distribuite pe cont propriu sau prin intermediul mass-media aflate sub jurisdicția Republicii Moldova, au o prezență masivă; mass-media străine difuzează/distribuie mesaje care afectează securitatea informațională mediatică și periclitează/neutralizează mesajele mass-media autohtone, pluraliste și de calitate. Produsele mediatice străine promovează mesaje ce contravin intereselor de securitate a spațiului mediatic național. Limba de difuzare/distribuire a mesajelor instituțiilor media străine este alta decât cea de stat. Mass-media străine utilizează tehnici de propagandă, dezinformare și manipulare a opiniei publice.</p>
<p>7.1. Instituțiile media au activat în securitate</p>	<p>Instituțiile media, indiferent cum și-au exercitat meseria și cum și-au îndeplinit misiunea, nu au fost supuse amenințărilor și agresiunilor. Prin amenințări a se înțelege: folosirea unui limbaj injurios la adresa instituției, apeluri și provocări de a distruge sau de a lichida instituția media.</p> <p>Prin agresiuni a se înțelege: devastarea instituției media; sechestrarea tirajelor; confiscarea/distrugerea echipamentelor instituției media etc.</p>
<p>7.2. Activitatea jurnaliștilor nu a pus în pericol securitatea acestora</p>	<p>Activitatea jurnaliștilor, indiferent cum și-au făcut meseria, nu a atras amenințări și agresiuni. Prin amenințări la securitatea reprezentanților mass-media a se înțelege: folosirea unui limbaj injurios la adresa acestora; apeluri și provocări care pun în pericol integritatea fizică a jurnalistului, a familiei sau a bunurilor sale; amenințarea cu moartea.</p> <p>Prin agresiuni a se înțelege: altercații și atacuri fizice asupra jurnaliștilor, manifestate prin lovire/maltratare sau încercări de acest gen; confiscarea sau distrugerea echipamentelor de înregistrare, filmare, fotografiere; filarea, sechestrarea/răpirea jurnalistului; asasinarea jurnalistului etc.</p>

Anexa 3. Experți-evaluatori ISPM 2022

Nr.	Experți-evaluatori	Profil
1.	Anatolie Eșanu	Asociația Media Guard, președinte
2.	Aneta Gonța	Consiliului Audiovizualului, vicepreședintă
3.	Angela Zaharova	Elita TV, jurnalistă (Rezina)
4.	Cristina Durnea	Centrul pentru Jurnalism Independent, juristă
5.	Galina Vasilieva	NewsMaker, manageră
6.	Ion Mazur	Asociația Presei Independente, șef Departament Advocacy
7.	Luiza Doroșenco	Centrul Media, președintă (Tiraspol)
8.	Maria Parfionova	Gagauziya Radio Televizionu, jurnalistă (UTAG)
9.	Natalia Junghietu	Expresul, manageră (Ungheni)
10.	Natalia Porubin	Consiliul de Presă, membră
11.	Olga Ceaglei	Cu Sens, jurnalistă
12.	Sergiu Bozianu	Jurist / Asociația pentru Protecția Vieții Private, președinte
13.	Vasile State	Asociația Presei Electronice, expert
14.	Veaceslav Tutunaru	Eco FM, manager

Anexa 5. Tabel ISPM: date comparate

Indicatori	Afirmații	Punctaj						
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Cadrul juridic de reglementare a activității mass-media	1.1. Legislația mass-media este suficientă, suficientă în cea mai mare parte, suficientă în mare parte, suficientă în măsură mică, insuficientă.	30	28	29	32	30	29	33
	1.2. Legislația mass-media este conformă standardelor internaționale, conformă în cea mai mare parte, conformă în mare parte, conformă în măsură mică, neconformă.	31	30	31	31	30	28	29
	1.3. Legislația este aplicată corect de fiecare dată, de cele mai dese ori, deseori, rareori, deloc sau aproape deloc.	25	24	23	21	20	19	26
Total Indicator I:		28,66	27,33	27,66	28	26,66	25,33	29,33
II. Contextul politic	2.1. Situația politică este favorabilă activității mass-media, favorabilă în cea mai mare parte, favorabilă în mare parte, favorabilă în măsură mică, defavorabilă.	14	19	20	17	11	19	28
Total Indicator II:		14	19	20	17	11	19	28
III. Mediul economic	3.1. Mass-media sunt independente economic, în mare măsură, în măsură medie, în măsură mică, nu sunt independente.	15	18	15	16	15	16	22
	3.2. Mass-media sunt independente editorial, în mare măsură, în măsură medie, în măsură mică, nu sunt independente.	22	18	17	20	16	19	23
Total Indicator III:		18,5	18	16	18	15,5	17,5	22,5
IV. Mediul profesional	4.1. Procesul de profesionalizare a mass-media este suficient, suficient în cea mai mare parte, suficient în mare parte, suficient în măsură mică, insuficient.	40	30	31	33	30	31	38
	4.2. Procesul de profesionalizare a mass-media este eficient, eficient în cea mai mare parte, eficient în mare parte, eficient în măsură mică, ineficient.	23	24	23	24	24	22	28
Total Indicator IV:		31,5	27	27	28,5	27	26,5	33
V. Calitatea jurnalismului	5.1. Există pluralism extern, există în cea mai mare parte, în mare parte, în măsură mică, nu există.	37	36	37	34	36	34	37
	5.2. Există pluralism intern, există în cea mai mare parte, în mare parte, în măsură mică, nu există.	28	27	28	26	25	26	29
	5.3. Mass-media este de calitate, de calitate în cea mai mare parte, în mare parte, în măsură mică, nu este de calitate.	19	18	17	18	18	21	23
Total Indicator V:		28	27	27,33	26	26,33	27	29,66
VI. Securitatea informațională din perspectivă mediatică	6.1. În spațiul informațional activează instituții mediatice autohtone care contribuie plenar, în cea mai mare parte, în mare parte, în măsură mică, deloc la fortificarea securității informaționale.	23	19	21	20	21	21	29
	6.2. În spațiul informațional activează instituții mediatice străine care nu afectează, afectează în măsură mică, în mare parte, în cea mai mare parte, afectează total securitatea informațională.	21	16	17	24	20	18	23
Total Indicator VI:		22	17,5	19	22	20,5	19,5	26
VII. Securitatea jurnaliștilor	7.1. Instituțiile media au activat în securitate în toate cazurile, în majoritatea absolută a cazurilor, în majoritatea cazurilor, în parte a cazurilor, în insecuritate.	33	27	28	28	29	32	32
	7.2. Activitatea jurnaliștilor nu a atras după sine niciun fel de consecințe; a atras consecințe ușoare, consecințe de gravitate medie, consecințe grave, consecințe foarte grave.	39	33	31	31	30	33	33
Total Indicator VII:		36	30	29,5	29,5	29,5	32,5	32,5
Total punctaj:		26,66	23,69	23,78	24,14	23,66	23,90	28,86